

Flersprogsproduktion bruges for at spare trykplader, når rigt illustrerede bøger skal udkomme på flere sprog. Det gøres ved at lave al sprogspecifik grafik i ren sort – så kan cyan, magenta og gul trykplade genbruges, og kun den sorte plade skal udskiftes ved hvert nyt sprog.

Narayana Press anbefaler at dokumenter med flere sprog opbygges som beskrevet her. Hvis et trykkeri har andre ønsker, skal de naturligvis følges.

Ændring af dokumenter og illustrationer som ikke er forberedt til flersprog kan være meget tidskrævende. Man kan derfor spare meget tid ved at planlægge produktionen fra begyndelsen i samarbejde med grafiker, illustrator og oversætter.

Det er vigtigt at designet tager højde for de specielle krav og begrænsninger ved flersprogsproduktion. Det samme gælder grafik som kort og grafer, hvor sproget skal ændres – se nærmere herom på side 4.

- Designet skal være tilpas »luftigt« for at gøre plads til andre sprog, som kan risikere at fylde en tredjedel mere end originalen.
- Grafikken skal fordeles på lag.
- Tekst på figurer skal så vidt muligt laves i InDesign.
- Figursats bør undgås.
- Hvid tekst på farvet baggrund er kun muligt med tekst som er fælles for alle sprog.
- Skriftyperne skal kunne fungere på både Mac og PC. Man bør så vidt muligt undgå meget specielle eller forældede fonte, som det kan være umuligt for de andre sprogudgaver at skaffe licens til, og i stedet vælge versioner fra Adobe Creative Cloud.

Oversættelserne kan principielt laves på to måder:

- Via Word, hvilket betyder at den oversatte tekst skal kopieres ind manuelt, én kæde ad gangen.
- Direkte i InDesign, eller via InCopy eller IDML, hvilket gør det muligt for oversætteren at se det færdige resultat, ændre formatering, omformulere hvis der er pladsmangel, og rette orddelinger. Resultatet bliver et færdigt formateret InDesign dokument, hvor grafikerne kun skal justere tekstfelternes størrelse.

Uanset hvordan oversætteren arbejder, er det en stor fordel at overholde visse retningslinjer for tekstformatering og -struktur – se hvordan på side 2.

Vær opmærksom ved sprog som færøsk og grønlandsk, hvor der ikke findes orddelingsordbøger, og aftal i god tid med oversætteren hvordan det løses. Det kan blive nødvendigt at oversætteren retter alle orddelinger manuelt, i enten InDesign eller InCopy.

■ Dokumenter

Det er bedst at holde alle sprog samlet i ét dokument. På den måde sikrer man, at farvedelen er ens i alle versioner, og man behøver ikke lave de samme ændringer i mange dokumenter, med fare for at der opstår fejl som først ses i blåkopien.

TIP Hvis man har modtaget et dokument for hvert sprog, kan lagene nemt og hurtigt kopieres ind i grunddokumentet ved hjælp af det gratis script »Layer Cloner« fra Redokun. Billedlaget kan som regel kopieres uden problemer, men teksten kan ændre sig pga forskellige dokumentindstillinger, typisk fodlinjenet, ligesom typografier med samme navn vil blive overskrevet af grunddokumentets versioner. Det kan derfor være en god ide at omdøbe alle Styles inden man kopierer et tekstlag.

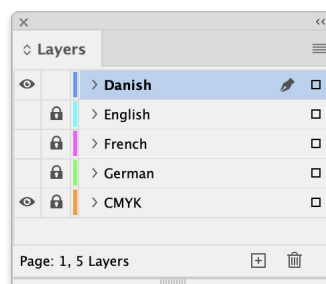
Lag

Grafikken fordeles på forskellige lag: Et lag til farvedelen med billeder, baggrunde mm, og et lag til hvert sprog.

Hvis det er nødvendigt med flere lag, skal lagene sorteres logisk og navngives tydeligt, så der ikke kan være tvivl om hvilke lag der skal være synlige hvornår.

Lag som aldrig skal udskrives sættes til non-printing.

Lagene skjules og låses alt efter hvilken del man arbejder med.

Så vidt muligt gøres den første sprogversion færdig, inden de næste påbegyndes. Så kan man blot kopiere det første sproglag og udskifte teksten.

TIP Hvis et dokument ikke er forberedt til flersprog, findes der flere gratis scripts som kan flytte tekst og/eller billeder til de rigtige lag. Det anbefales at gruppere collager og lignende for at sikre at billedernes indbyrdes placering bevares, ligesom man bør checke at låste elementer og tekst på standardsider flytter med til det rigtige lag.

Sproglagene skal altid ligge øverst. Her placeres sort tekst og grafik, som er unik for de pågældende sprog.

Læg altid så meget som muligt i sproglagene. Det giver den største fleksibilitet, og gør det nemmere for de forskellige sprogversioner at tilrette layout og typografi.

- Tekst på tegninger, tabeller, logoer, pile og streger mm samt sort-hvide fotos placeres så vidt muligt også her. Det gør det nemmere at rette, og oversættelser via IDML kan overføres automatisk. Se nærmere om sprogskifte i illustrationer på side 4.
- Sidetal placeres også med fordel i sproglaget – men vær konsekvent, og pas på ikke at placere samme sidetal i både sprog- og billedlaget.
- Der må aldrig forekomme andre farver end sort (eller gråtoner) i sproglagene.
- Farven hvid eller »Paper« må normalt ikke forekomme i sproglagene. Man skal huske, at hvid ikke er en trykfarve, men et »hul«, hvor papiret skinner igennem, og at grafik i sproglagene aldrig kan fjerne noget fra CMYK-laget, kun tilføje forskellige procenter af farven sort. Hvid tekst i sproglagene er dog muligt på en bund af ren sort – se nærmere hvordan på side 6-7.
- Som hovedregel skal alle felter i sproglagene være transparente.

CMYK-laget skal altid ligge nederst. Her placeres billeder, baggrunde og farvet tekst, som er fælles for alle versionerne.

- Eventuelle hvide sidetal placeres i CMYK-laget.
  - Brug aldrig figursats. Dels kan der ske fejl hvis elementer i skjulte lag skubber til teksten, dels besværliggør det tilretningen af de andre sprogversioner, som sjældent fylder det samme som originalsproget.
- Afstande til billeder kan i stedet holdes ens ved at lave indryk i billedtekstfelterne, og omløbende figursats kan laves med polygone eller hånd tegnede tekstfelter.
- Hvis du vil afdække en del af et billede for at indsætte tekst, skal tekstfeltet ligge i CMYK-laget, og selve teksten i sproglaget – ellers vil billedet skinne igennem. Se nærmere på side 6.

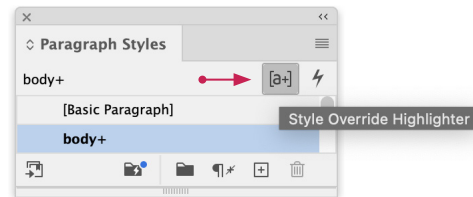
■ Tekstformatering og -struktur

God praksis for konsekvent tekstformatering, kædning af tekstfelter med mere vil lette arbejdet betydeligt. Det gælder både oversættelsen og den følgende erstatning af et sprog med et andet. Ved oversættelse via IDML er de nævnte fremgangsmåder ofte obligatoriske.

Brug typografier

- Brug typografier konsekvent på både tegn- og afsnitsniveau, og undgå lokal formatering, undtagen til knibninger og linjer som skal holdes sammen. Derved bliver formateringen bevaret i oversættelserne, og skal ikke laves forfra i layoutprogrammet.
- Det anbefales at aktivere »Style Override Highlighter« for at se afvigelse fra typografierne:

ios pa et ut verorum fuga. Ut qui ipsapelestis que si s eium **etur magnis doluptatum** aut ea di berunt del

- For at orddelinger og stavekontrol kan fungere, er det vigtigt at alle typografier er defineret med de rigtige sprog, som findes under »Advanced Character Formats«. Af samme grund bør der være et sæt typografier til hvert sprog.
- Lav understregninger og rammer via »Paragraph Rules/Underline« og »Paragraph Borders« – aldrig ved hjælp af løstsiddende streger eller tekstfelter.

Undgå tabulatorer, ekstra linjeskift mm

- Lav luft over og under overskrifter mm via typografier – aldrig ved hjælp af ekstra linjeskift.
- Lav indryk med typografier – aldrig med tabulatorer.
- Brug aldrig hårde linjeskift eller tabulatorer midt i tekststafsnet eller overskrifter for at opnå en bestemt linjedeling. Bløde linjeskift er OK, men brug dem så lidt som muligt, da de ikke nødvendigvis skal placeres samme sted i de andre sprog. I stedet kan man styre linjedelingen med »No Break« og diskrete bindestreger.

Brug levende tabeller

- Lav tabelopstillinger som rigtige tabeller med justerbare cellehøjder og -bredder – aldrig som tekst med løse rammer eller streger over.

Brug automatiske lister

- Lav bullet- og punktopstillinger med InDesign's automatiske listefunktioner samt typografier med hængende indryk – aldrig med ordmelletrum, tabulatorer o.l. Indstil gerne InDesign til at generere bullets og nummerering automatisk, frem for at indsætte symboler og tal manuelt.
- Nummererede overskrifter laves også helst med automatisk nummerering
- Lister med specielle ikoner laves bedst ved at forankre ikonerne som »Inline Objects«, eventuelt med en tabulator efter.

Tekstfelter og -kæder

- Brug så få og så store tekstfelter som muligt.
- Lav luft over og under overskrifter mm via typografier – aldrig med flere tekstfelter med afstand imellem.
- Hold teksten så samlet som muligt, og bryd kun tekstkæden hvor det er absolut nødvendigt. Billedtekster kædes dog aldrig.
- Brug typografier med indbygget »Start Next Page/Frame« til at få overskrifter mm rigtigt placeret – træk aldrig i tekstfelterne. Dette sikrer at teksten altid sidder rigtigt, også ved sprog man ikke forstår. »Column Break« osv. er også OK.
- Lav highlight, tonede baggrunde og indramning via »Paragraph Borders / Shading« – aldrig med løstsiddende tekstfelter.

Symboler og små billeder

- Mange små sort/hvide billeder som skal placeres samme sted i forhold til teksten bør forankres i teksten – gerne med »Object Styles« til at sikre at placeringen altid bliver fuldstændig ens.

Tekst i illustrationer

- Tekst i illustrationer som skal oversættes bør så vidt muligt genskabes i InDesign. For at undgå forskydninger ved oversættelse anbefales det at gruppere de mange små tekstfelter.
- Nogle illustrationer kan være for komplicerede til at tekstes i InDesign. Se nærmere på side 4 om sprogskifte i Adobe Illustrator.

■ Aflevering af tekst til oversættelse

IDML laves ved at vælge »File ▶ Export ▶ Format: InDesign Markup (IDML)«.

Wordfil laves ved at markere teksten og vælge »File ▶ Export ▶ Rich Text Format«. Herved bevares alle typografier, og den oversatte tekst kan formateres automatisk ved at slå »Style Mapping« til ved import i InDesign.

Hvis der er mange små tekstkæder kan man bruge scriptet »ExportAllStories.jsx«, som følger med InDesign. Dette resulterer i en tekstfil for hver tekstkæde, hvilket kan være ret upraktisk. Filerne kan importeres samlet i Word, men den bedste løsning er en PlugIn som også kan samle og sortere teksten efter ønske, fx »TextExporter« fra firmaet Rorohiko.

■ Aflevering af filer til andre sprogversioner

Vektorgrafik medsendes altid.

InDesign's preview af pixelgrafik er som regel tilstrækkeligt både til at placere teksten efter, og til at udskrive korrekturprint eller PDF. Hvis der skal bruges avanceret figursats bør man for en sikkerheds skyld medsende lores versioner af de pågældende billeder.

Fonte medsendes kun hvis licensen tillader det.

■ Klar til tryk?

1. Gennemse dokumentet en gang for hvert lag, med alle andre lag skjult. Check at der ikke ligger billeder i tekstlagene, eller omvendt, samt at sort/hvide billeder med sprogskifte ligger i sproglaget.
2. Gennemse hvert sproglag sammen med CMYK laget. Check at der ikke er dobbelt tekst, sidetal ovenpå billeder eller lignende, samt at tekst på illustrationer med sprogskifte er rigtigt placeret
3. Check at der ikke findes farver i sproglagene, fx med Narayana Press Preflight indstilling »Gray – check inden tryk«, som kan downloades [her](#).
4. Check at der ikke findes hvid tekst eller grafik i sproglagene. Det gøres ved at søge »Find this colour: Paper«.

Trykklare PDF'er eksporteres af hvert sproglag for sig, samt af CMYK laget.

Eksporter også lores PDF'er af CMYK laget sammen med hvert sprog, så trykkeriet kan checke om den trykklare RIP'ede version ser ud som forventet.

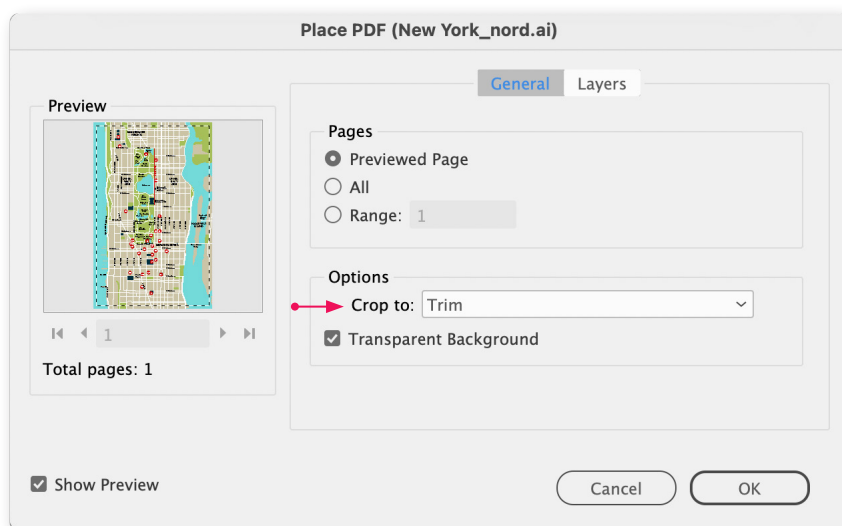
■ Sprogskifte i illustrationer

Tekster i illustrationer laves så vidt direkte i InDesign dokumentet.

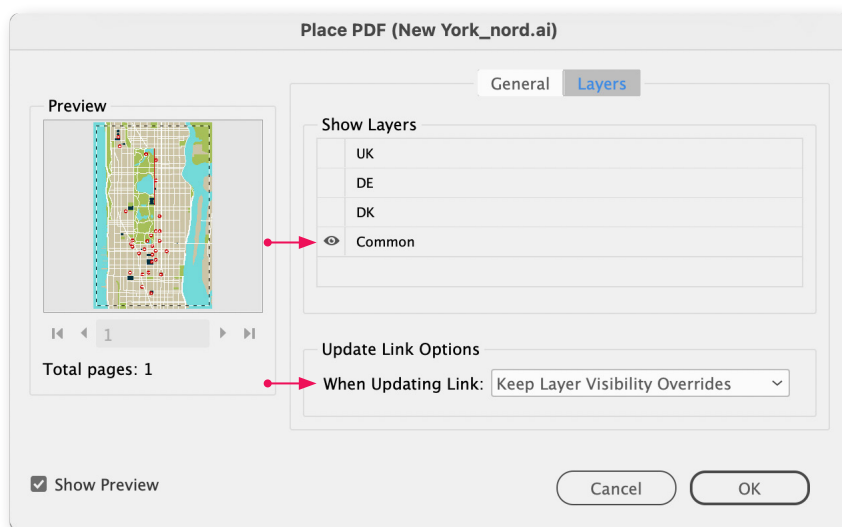
Hvis en illustration er for kompliceret, må den laves i Illustrator, efter de samme principper som InDesign dokumentet, og med samme lagopdeling.

Det er vigtigt at placere sprog- og CMYK-versionerne præcist i forhold til hinanden, og på en måde så tekst- og billedlag ikke kan blive forskudt ved opdatering. Her er det en stor hjælp hvis man altid definerer Artboard i Illustrator, så størrelsen svarer til den færdige beskæring.

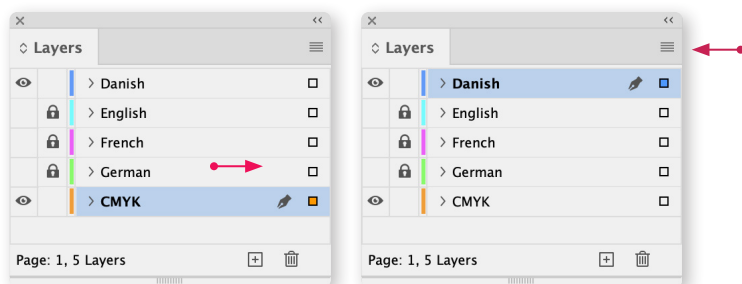
1. Placer først farvedelen i CMYK laget i InDesign.
Vælg »Show Import Options« for at se valgmulighederne.
Under fanebladet »General« vælger man »Crop to: Trim«, hvilket svarer til Illustrators Artboard.

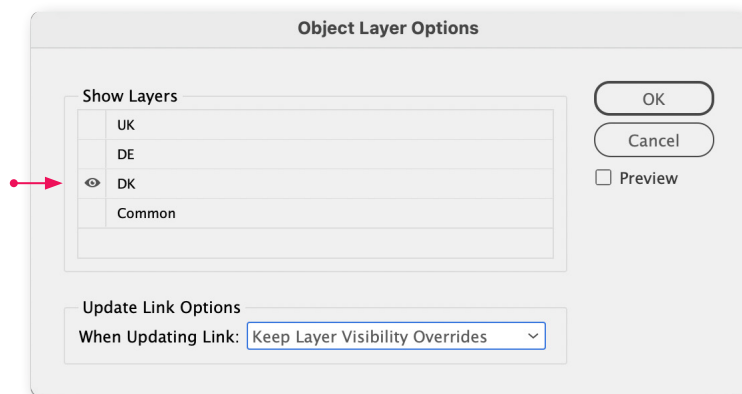
Under fanebladet »Layers« slår man alle sproglagene fra, og vælger »When Updating Link: Keep Layer Visibility Overrides«.
På den måde undgår man, at forkerte lag bliver synlige efter rettelser.

2. Lav derefter en kopi af illustrationen i sproglaget.
Det er vigtigt at alle versionerne bliver placeret helt ens.
Det gøres nemt ved at klikke på illustrationen, markere den farvede firkant i CMYK laget, og holde Alt-tasten nede mens man trækker firkanten op i det ønskede sproglag (som ikke må være låst) – herved oprettes en kopi med præcis samme placering.

3. Marker kopien i sproglaget, højreklik, vælg »Object Layer Options«, slå farvelaget fra, og slå det ønskede sproglag til.

4. Check til sidst sprog- og billedlagene både sammen og hver for sig.

Brug disse import indstillinger hele bogen igennem. InDesign husker dem heldigvis, også efter genstart, men check alligevel.

TIP Når en illustration skal opdateres efter rettelser, er det sikrere at vælge »Relink« frem for »Place«, og slå »Show Import Options« fra – så bliver illustrationen automatisk importeret med samme indstillinger som sidst.

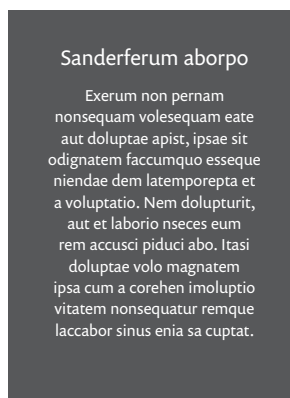
■ Sprogskifte i hvid tekst

Tommelfingerreglen er, at der ikke må forekomme hvid tekst i sproglagene.

Det er dog muligt at lave sprogskifte i hvid tekst, men det kræver

- at den hvide tekst er placeret over en sort eller mørkegrå baggrund, eller et sort-hvidt billede
- at begge dele ligger i sproglaget
- at der ikke ligger farve under i CMYK laget (medmindre man ønsker at den skinner igennem)

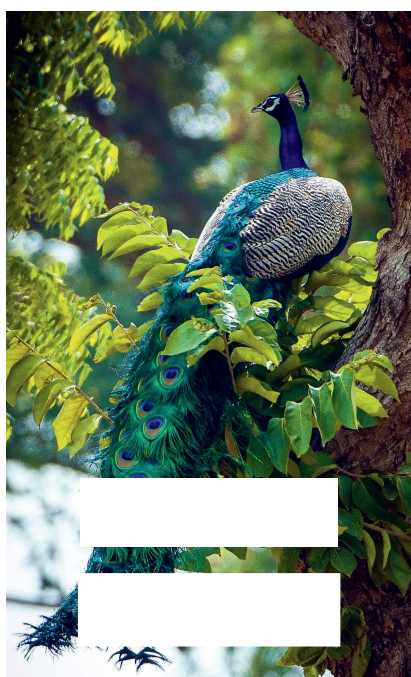
Eksempel 1. Hvid tekst på et sort/hvidt billede eller baggrund

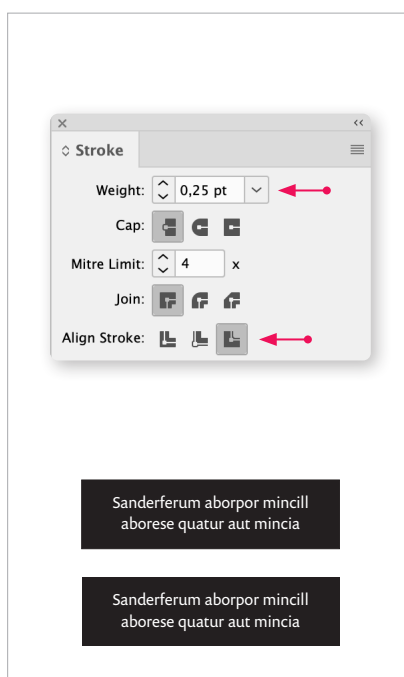
Eksempel 2. Hvid tekst i sort tekstfelt over et farvebillede

Placer et hvidt felt i CMYK-laget for at afdække billedet.

Lav en kopi af feltet i sproglaget med præcis samme placering, skift farve til sort, tilføj en tynd sort ramme udenom for at undgå mispasning, og indsæt teksten. Hvis man ønsker en hvid ramme omkring det sorte tekstfelt, tilføjes i stedet en hvid ramme omkring det hvide felt i CMYK laget.

CMYK lag

Tekst lag

Tekst + CMYK

Eksempel 3. Sprogskifte på farvebilleder

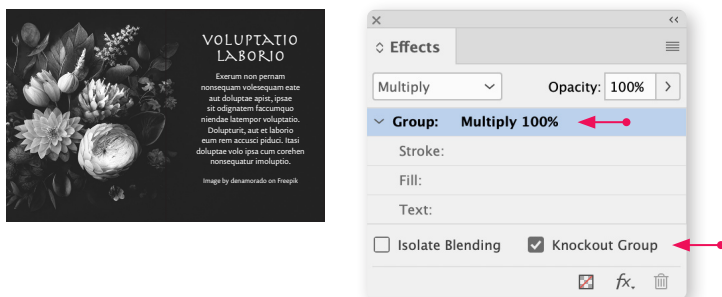
Denne metode egner sig til billeder med meget mørke områder. Princippet er, at billedet deles i to, et med farverne cyan, magenta og gul, og et med ren sort, som placeres i sproglaget.

1. Del billedet op i to, et som kun indeholder den sorte kanal, og et som indeholder de tre andre farver. Bed også gerne billedbehandleren om at flytte så meget farve som muligt over i den sorte kanal (GCR); det vil gøre overgangen mellem dybsort og ren sort sværere at se.

Eksempel på et originalt billede, samt CMY delen før og efter billedbehandling.

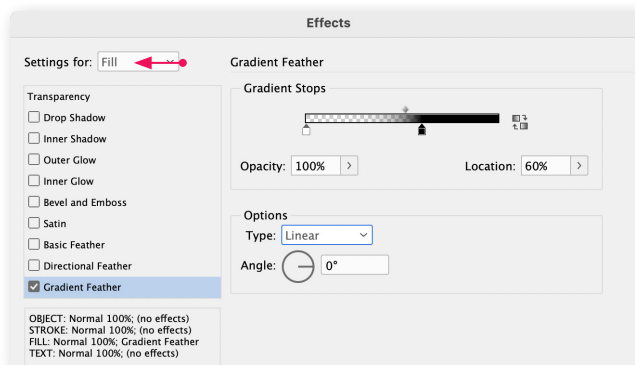
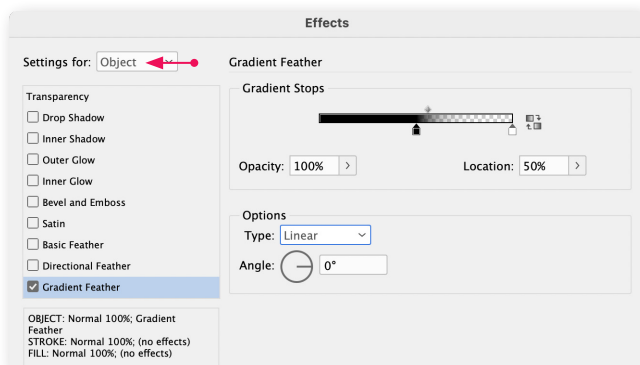
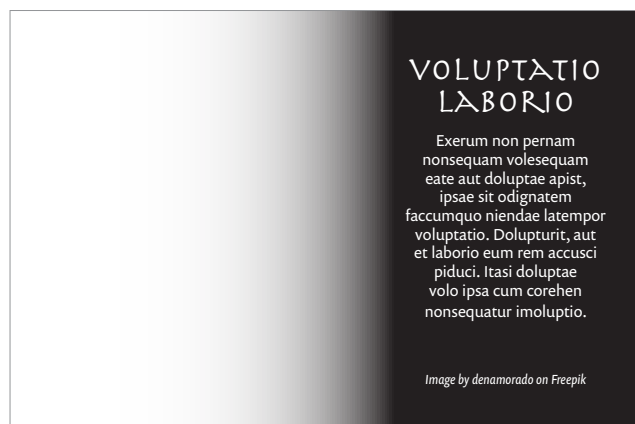
2. Placer CMY-delen i CMYK laget.
3. Placer den sorte del på præcis samme sted i sproglaget, og tilføj den hvide tekst. Tekstfeltet skal i første omgang være transparent.
4. Grupper tekst og gråtonebillede, sæt Effects til »Multiply«, og vælg »Knockout Group«, i denne rækkefølge.

Man kan nu se præcis hvordan det vil se ud på tryk: Den hvide tekst »slår hul« i den sorte farve, og de underliggende CMY farver skinner igennem.

5. Derefter lysner eller fjerner man den farvede baggrund under teksten i CMY billeddelen, og lægger tilsvarende så meget ren sort som muligt under teksten. Det kan nemt gøres i InDesign med »Gradient Feather«. Ellers vil overgangen mellem ren sort og dybsort tydeligt kunne ses, om ikke på skærmen, så på tryk. Af samme grund kan det være en fordel at bevare en svag farvetone under teksten frem for at gøre den helt hvid. Det samme kan selvfølgelig gøres i Photoshop, men fordelene ved InDesign er at man ser resultatet med det samme, og at billedet forbliver »uskadt«.

Eksempel på udtoning af henholdsvis farvedel og tekstfelt, som nu har fået 100% sort bund. Bemærk at det kun er »Fill« der skal udtones i tekstfeltet.

Det færdige resultat med hvid tekst ...

... og med farvet tekst, lavet ved af afdække billedet med et udtonet felt med en lys gylden farve.